

**MAŁŻEŃSTWO MIESZANE KATOLICKO-
-PRAWOSŁAWNE WEDŁUG OBOWIĄZUJĄCEGO
PRAWA KANONICZNEGO W POLSCE**

**MARRIAGE OF A CATHOLIC AND AN ORTHODOX
ACCORDING TO THE CANON LAW IN POLAND**

Ks. dr Bartosz Trojanowski

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Polska
e-mail: b.trojanowski@hadak.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0158-1647>

Abstrakt

Sakrament małżeństwa pomiędzy katolikiem i prawosławnym traktowany jest w prawie kanonicznym jako małżeństwo mieszane. Jednak ze względu na bliskość doktrynalną obu Kościołów, jest ono również traktowane odmiennie niż inne możliwe małżeństwa mieszane. Nie zwalnia to jednak od przestrzegania wymaganych przez prawo przepisów w celu uzyskania wymaganego zezwolenia i ewentualnie dyspensy od formy kanonicznej. Przyczyny i możliwe kwestie kanoniczne i duszpasterskie, które mogą stanowić problem w takich małżeństwach, stanowią zasadniczą treść tego artykułu. Dlatego też, wychodząc od koncepcji małżeństwa mieszanego i wymogów prawnych, przedstawiono także niebezpieczeństwa, jakie wiążą się z takim związkiem, czyli wszelkiego rodzaju zagrożenia duchowe dla strony katolickiej, jakie mogą wystąpić w takim małżeństwie. Do potencjalnych trudności takich małżeństw należą: rozbieżności w rozumieniu małżeństwa, zagrożenie wiernością własnemu Kościołowi i niebezpieczeństwo indyferentyzmu religijnego, przeszkody w praktykowaniu wiary, trudności w wychowaniu religijnym dzieci.

Wymagane przez prawo zezwolenie ordynariusza miejsca powinno spełniać warunki, które ułatwią kompetentnej władzy rozstrzygnięcie konkretnego przypadku. W artykule wymieniono także najczęstsze sytuacje, z jakimi mogą spotkać się duszpasterze w przypadku małżeństw mieszanych katolika i prawosławnego. Wśród nich wymieniono: trudność w udowodnieniu sakramentu chrztu lub stanu wolnego, niechęć do instytucji rękoma po stronie katolickiej lub niekatolickiej, wyrażanie chęci przyłączenia się do Kościoła drugiej strony.

Słowa kluczowe: małżeństwo mieszane, forma kanoniczna, ważność sakramentu, strona prawosławna, zezwolenie, dyspensa

Abstract

The sacrament of marriage between a Catholic and an Orthodox is treated in canon law as a mixed marriage. However, due to the doctrinal closeness of the two Churches, it also have a different treatment than other possible mixed marriages. This, however, does not exempt from compliance with the regulations required by law in order to obtain the required permission and possibly a dispensation from the canonical form. The reasons and possible canonical and pastoral issues that may be a problem in such marriages constitute the core content of this article. Therefore, starting with the concept of mixed marriage and legal requirements, the dangers related to a mixed marriage are also presented, i.e. all kinds of spiritual threats to the Catholic side that may be experienced in such a marriage. The potential difficulties of such marriages include: discrepancies in the understanding of marriage, the threat of fidelity to one's own Church and the danger of religious indifferentism, impediment to the practice of faith, difficulties in the religious education of children.

The permission of the local ordinary, required by law, to be granted, should be met with conditions that will help the competent authority to judge the specific case. The article also lists the most common situations that priests may encounter in the case of mixed marriages of a Catholic and an Orthodox person. Among them was mentioned: the difficulty of proving the sacrament of baptism or singleness, reluctance to the institution of warranty on the Catholic or non-Catholic side, expressing the desire to join the Church of the other part.

Keywords: mixed marriage, canonical form, validity of the sacrament, Orthodox person, permission, dispensation

Wstęp

Nowe wyzwania duszpasterskie Kościoła w Polsce, które przyczyniły się do wydania dekretu ogólnego Konferencji Episkopatu Polski *o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego*¹, to między innymi znaczący wzrost liczby małżeństw mieszanych zawieranych przez katolików z osobami należącymi

¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (08.10.2019), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 31 (2019) 28-49 [dalej: *Dekret*].

do innych wyznań i religii, a także z osobami, które nie identyfikują się z żadną wspólnotą religijną. W świetle obecnie obowiązujących przepisów prawa kanonicznego w Polsce warto przyrzeć się szczególnej kwestii małżeństwa zawieranego pomiędzy katolikiem a osobą wyznania prawosławnego, z uwzględnieniem szczególnego przypadku, kiedy sakrament małżeństwa nie jest zawierany wobec kapłana katolickiego, czyli bez zachowania formy kanonicznej, ale w innej formie dopuszczonej przez prawo kanoniczne.

1. Małżeństwa mieszane w prawie kanonicznym

Jako małżeństwo mieszane prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego² określił: „małżeństwo między dwiema osobami ochrzczonymi, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej niemającej pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim” (kan. 1124 KPK/83), takie małżeństwa są zakazane, to znaczy, że nie mogą być zawarte bez wyraźnego zezwolenia właściwej władzy kościelnej (kan. 1124 KPK/83). Taki zakaz jest motywowany tym, że może ono napotkać „z dużym prawdopodobieństwem” trudności w istotnych sferach, których powodem są różnice wyznaniowe (*Dekret*, nr 70). Kościół zajmuje takie stanowisko w oparciu o wielowiekowe doświadczenie³. Wśród potencjalnych trudności takich małżeństw należy wymienić: rozbieżności w pojmowaniu małżeństwa, zagrożenie wierności względem własnego Kościoła i niebezpieczeństwo indyferentyzmu religijnego, utrudnienie praktykowania wiary, trudności w religijnym wychowaniu potomstwa (*Dekret*, nr 70). To dlatego Kościół jest niechętnie nastawiony do małżeństw mieszanych, a w związku z tym jeszcze w instrukcji z 1989 r. usilnie zalecano, aby młodych od tych małżeństw odwozдить (*Instrukcja*, nr 73). Jednak ze względu na prawo naturalne, które dotyczy nie tylko możliwości zawarcia samego

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim* (13.12.1989), Wydawnictwo św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 1990 [dalej: *Instrukcja*], nr 74.

małżeństwa, ale również wolnego wyboru współmałżonka, Kościół katolicki dopuszcza zawarcie takiego małżeństwa, jednak pod pewnymi warunkami⁴.

Usilnie zachęca się, aby podczas przygotowania do małżeństwa mieszanego szczególnie kłaść nacisk na pozytywne aspekty tego, co jest wspólne dla małżonków jako chrześcijan w życiu łaski, wiary, nadziei i miłości oraz innych wewnętrznych darów Ducha Świętego (*Dekret*, nr 71). W interesującej nas kwestii małżeństwa mieszanego: katolika z osobą prawosławną, warto wspomnieć, że niektóre z tych obaw i trudności są zdecydowanie mniejsze, ponieważ „Kościóły te mimo odłączenia posiadają prawdziwe sakramenty, szczególnie zaś, na mocy sukcesji apostołskiej, kapłaństwo i Eucharystię, dzięki którym są dotąd z nami złączone najściślejszym węzłem”⁵; *Dyrektorium o ekumenizmie* z 1993 r. te relacje nazywa: „ściłą komunią istniejącą między Kościołem katolickim i wschodnimi Kościołami prawosławnymi”⁶. Z tego względu zostały wprowadzone przepisy specjalne dotyczące małżeństw mieszanych zawieranych przez katolika z osobą prawosławną, na podstawie których zachowanie formy kanonicznej jest wymagane jedynie do godziwości, a do ważności jest wymagana obecność kapłana (kan. 1127, kan. 1108 KPK/83) [Nowicka 2007, 193-94]⁷. Jednakże te wszystkie wymienione argumenty powodują, że należy przeanalizować dokładnie aspekty prawne, a w konsekwencji także i duszpasterskie, dotyczące małżeństwa mieszanego z osobą prawosławną.

⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, Rada Episkopatu Polski do spraw Rodziny, Warszawa 2003, nr 36.

⁵ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de oecumenismo Unitatis reintegratio* (21.11.1964), AAS 57 (1965), p. 90-112; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallotinum, Poznań 2002, s. 203-18, nr 15.

⁶ Pontificium Consilium ad Unitatem Christianorum Fovendam, *Directorium oecumenicum noviter compositum* (25.03.1993), AAS 85 (1993), p. 1039-119; tekst polski w: *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu 1982-1998*, red. S.C. Napiórkowski, K. Leśniewski, J. Leśniewska, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2000, s. 30-101, nr 98b.

⁷ Istotną rolę kapłana przy zawieraniu małżeństwa w Kościołach wschodnich uznaje również zmiana w KPK/83 w zakresie formy kanonicznej zawierania małżeństwa z osobą należącą do Kościołów wschodnich katolickich lub niekatolickich (zob. dodany § 3 w kan. 1108 KPK/83), dokonana w 2016 r. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices quibus nonnullae Codicis Iuris Canonici immutantur* (31.05.2016), AAS 108 (2016) s. 602-606.

2. Wymagania prawne stawiane nupturientom

Prawodawca powszechny zastrzegł, że do udzielenia zezwolenia przez ordynariusza miejsca na małżeństwo mieszane, wymagana jest słuszna i rozumna przyczyna oraz muszą zostać spełnione następujące warunki: 1) strona katolicka oświadczy, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo odejścia od wiary, a także złoży szczere przyrzeczenie, że uczyni wszystko, co w jej mocy, aby wszystkie dzieci zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim; 2) druga strona zostanie powiadomiona o przyrzeczeniach strony katolickiej; 3) obydwie strony zostaną pouczone o celach oraz istotnych przymiotach małżeństwa, których nie może wykluczać żadna ze stron (kan. 1125 KPK/83). Przyczynę – słuszną i rozsądną – może stanowić poważny zamiar zawarcia małżeństwa, w którym jest zawarte m.in. dobro duchowe stron oraz ich potomstwa (*Dekret*, nr 82); może też nią być niewielka liczba katolików w danym regionie zamieszkiwanym przez kontrahentów, konieczność uregulowania swojego związku i w ten sposób zerwanie z życiem w konkubinacie, uzasadniona nadzieja, że strona niekatolicka może być skłonna do przejścia do Kościoła katolickiego zbudowana przykładem życia katolickiego małżonka [Chiappetta 2012, 400].

Na uwagę zasługuje wspomniane w kan. 1125 KPK/83 oświadczenie strony katolickiej, które powinna przyjąć do wiadomości również strona niekatolicka. Ta instytucja, zwana rękojmią, przez lata funkcjonowała w sposób dwustronny, a mianowicie zarówno strona katolicka, jak i niekatolicka były zobowiązane do przyrzeczeń i zobowiązań wobec dobra duchowego strony katolickiej [Góralski 2006, 220]. Od motu proprio *Matrimonia mixta*⁸ rękojmia nie jest wymagana od strony niekatolickiej i w ten sposób wprowadzono w życie w materii małżeństw mieszanych postanowienie Soboru Watykańskiego II zawarte w deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, które stanowi, że nikt nie powinien być zmuszany do działania wbrew swojemu sumieniu⁹. Jednakże należy stroną niekatolicką „w odpowiednim

⁸ Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae. Normae de matrimoniis mixtis statuuntur *Matrimonia mixta* (31.03.1970), AAS 62 (1970), s. 257-63; tekst polski: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. III, z. 2, tłum. E. Szafrowski, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1971, nr 5226-269, s. 5-25.

⁹ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Declaratio de libertate religiosa *Dignitatis Humanae* (07.12.1965), AAS 58 (1966), s. 926-46; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 414-26 [dalej: DH], nr 2.

czasie” poinformować o zobowiązaniach strony katolickiej, aby była świadoma nie tylko samego faktu, ale także treści tego przyrzeczenia i wypływającego z niego obowiązku (kan. 1125, 2° KPK/83).

To zobowiązanie i oświadczenie strony katolickiej i poinformowanie o nich drugiej strony powinny być traktowane jako narzędzia, które otrzymują duszpasterze, aby mogły zostać wykluczone, lub przynajmniej w pewnym stopniu zminimalizowane potencjalne zagrożenia, leżące u podstaw zakazu zawierania małżeństw, w których strony różnią się wyznaniem (*Dekret*, nr 83). Natomiast ordynariusz miejsca powinien w szczególności koncentrować się na rękojmi strony katolickiej i na tej podstawie osądzić, czy to małżeństwo nie niesie ze sobą niebezpieczeństwa dla jej wiary [Hendriks 2001, 267]. W stosunku do potomstwa należy być świadomym, że obie strony mogą deklorować, że uczynią wszystko, aby były ochrzczone i wychowywane w wyznaniu rodziców. Niemożliwość zrealizowania zobowiązania do ochrzczenia dziecka, czy też np. wychowywanie dzieci w dwóch tradycjach nie powinno być rozpoznawane jako przestępstwo kanoniczne (kan. 1367 KPK/83) [Mosconi 2022, 1120].

3. Konieczność zezwolenia oraz dyspensy od formy kanonicznej

Prawo kanoniczne, zarówno ustawy powszechne zawarte w KPK/83, jak również przepisy partykularne dla Kościoła w Polsce podkreślają, że do zawarcia małżeństwa mieszanego potrzebne jest zezwolenie właściwej władzy. Bez wyraźnego zezwolenia takie małżeństwo jest zakazane (kan. 1124 KPK/83). Jako właściwą władzę prawodawca powszechny w pierwszej kolejności przedstawia ordynariusza miejsca (kan. 1125 KPK/83), jednakże przypadki o charakterze wyjątkowym – to znaczy takie, które nie spełniają warunków podanych w kanonach dotyczących małżeństw mieszanych lub powodują wątpliwości ordynariusza miejsca z powodu ryzyka dla wiary strony katolickiej – można przedstawić obecnej Dykasterii do Spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (*Dekret*, nr 85), jako instytucji kurialnej kompetentnej w tej materii¹⁰, chociaż w bardzo skomplikowanych

¹⁰ Francesco, *Costituzione apostolica sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa nel mondo Praedicate Evangelium* (19.03.2022), „L'osservatore Romano” (31.03.2022); tekst polski w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Wolters

przypadkach nie można też z całą pewnością wykluczyć kompetencji Dykasterii Nauki Wiary [Chiappetta 2012, 399], o której *Dekret* Konferencji Episkopatu Polski nie wspomina, należy jednak stwierdzić, że ustalenie właściwości zawarte w PE dopuszcza taką ewentualność (art. 90 § 1). Autorzy podkreślają, że nie jest możliwe uzyskanie zezwolenia na małżeństwo, gdy zachodzi poważne zagrożenie dla wiary strony katolickiej [Majer i Adamowicz 2021, 192-93].

Chociaż kan. 1125 KPK/83 mówi o zezwoleniu na takie małżeństwo, to jednak wymóg przyczyny słusznej i rozumnej odsyła, mimo wszystko, do koncepcji dyspensy, ponieważ są to klasyczne przymioty niezbędne do dyspensowania [Dzierżon 2020, 133-39]. W rzeczywistości termin dyspensa został zastąpiony przez słowo zezwolenie dopiero w ostatniej fazie redakcji KPK/83 i zastąpiony przez słowo zezwolenie (łac. *licentia*) [Peters 2005, 1005]. Zmiana wydaje się być znacząca, ponieważ zakaz zawarty w kan. 1124 KPK/83, okazuje się nie mieć tego samego waloru dla wszystkich małżeństw mieszanych. Chociaż w każdym przypadku wymagana jest taka zgoda ordynariusza miejsca do zawarcia małżeństwa z niekatolikiem, to jednak prawodawca wprowadza wyjątek, iż w małżeństwach z osobą prawosławną forma kanoniczna jest tylko do godziwości, a do ważności wymagana jest obecność świętego szafarza (kan. 1127 KPK/83). Wydaje się zatem, że w tym przypadku brak zgody na małżeństwo mieszane przez ordynariusza strony katolickiej, a co za tym idzie zawarcie sakramentu małżeństwa wobec świętego szafarza Kościoła wschodniego nie będącego w łączności z Kościołem katolickim, nie wpłynie na nieważność tego małżeństwa, ponieważ został zrealizowany wymóg co do ważności takiego małżeństwa. Takie postępowanie nie jest jednak zgodne z przepisami prawa kanonicznego, a w konsekwencji należy stwierdzić, że powyższa hipoteza prawna na pewno nie jest zgodna z intencją prawodawcy.

4. Obowiązek moralny próśby o takie zezwolenie oraz o dyspensę od formy kanonicznej

4.1. Godziwość sprawowania sakramentu warunkiem jego owocności

Chociaż prawodawca stwierdził, że sakrament zawarty bez formy kanonicznej jednak w obecności świętego szafarza jest ważny (kan. 1127 KPK/83,

kan. 834 § 2 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich¹¹), to jednak należy pamiętać, że w pierwszej kolejności prawodawca powszechny podkreślił konieczność zachowania formy kanonicznej. Stwierdzenie, że w przypadku sakramentu małżeństwa katolika z osobą należącą do Kościoła prawosławnego zachowanie formy kanonicznej nie jest do ważności, a jedynie do godziwości jest spowodowane przede wszystkim poszanowaniem tej bliskości duchowej, o której wspominają dokumenty Kościoła. Chodzi o niemalże wspólną doktrynę sakramentalną, a przez to uznawanie ważności wszystkich sakramentów udzielanych w danym Kościele, przy spełnieniu warunków, które wymaga Kościół katolicki przy ich sprawowaniu. Brak obecności szafarza Kościoła prawosławnego, którym powinien być kapłan, aby mógł dokonać obrzędu błogosławieństwa małżonków spowoduje nieważność tak zawartego małżeństwa. Można zatem stwierdzić, że prawodawca zezwolił w rozważanej przez nas sytuacji „dwie alternatywne formy kanoniczne” zawarcia sakramentu małżeństwa. Pierwsza zgodnie z przepisem zawartym w kan. 1108 KPK/83, gdzie wymagane do ważności są: obecność uprawnionego kapłana (nie jest dopuszczalne asystowanie przez diakona (kan. 1108 § 3 KPK/83) oraz dwóch świadków. Druga to ta, o której wspomina kan. 1127 KPK/83¹², czyli przedstawiająca następujący warunek: obecność kapłana. Na podstawie tego zapisu powstaje kilka wątpliwości, przede wszystkim jest mowa o kapłanie (łac. *sacerdos*), a zatem nie jest stwierdzone czy chodzi o szafarza katolickiego czy niekatolickiego; kolejna wątpliwość to fakt, że nie został określony jego aktywny udział w ceremonii, a jedynie wymagany udział, który można również rozumieć jako obecność – łacińskie określenie *interventus* oznacza bowiem przybycie, zjawienie się [Plezia 1998, 236]; nie ma też mowy o dwóch świadkach i chociaż w niektórych komentarzach te wszystkie wymogi uważa się za obowiązujące przez stwierdzenie końcowe tego kanonu: „z zachowaniem innych wymogów prawa”

¹¹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002 [dalej: KKKW].

¹² Źródło tej normy znajduje się już w: *Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis Orientalium Ecclesiarum* (21.11.1964), AAS 57 (1965), p. 76-89; tekst polski w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 181-91 [dalej: OE], nr 18; *Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali, Decretum de matrimoniis mixtis inter catholicos et orientales baptizatos acatholicos Crescens matrimonium* (22.02.1967), AAS 59 (1967), s. 165-66.

(kan. 1127 KPK/83) [Navarro-Valls 2004, 1512], to jednak nie można się z tym zgodzić. W pierwszej kolejności, ze względu na to, iż konstrukcja tego kanonu nie byłaby logiczna, ponieważ zasada ogólna jest przedstawiona w pierwszym zdaniu o konieczności formy kanonicznej (odwołanie do kan. 1108 KPK/83), a dopiero potem jest przedstawiony wyjątek, a mianowicie ważność zawieranego sakramentu, nawet bez formy kanonicznej. Należy zatem przyjąć, iż prawodawca przez świętego szafarza ma na myśli bardziej szafarza niekatolickiego niż katolickiego, chociaż ten drugi nie jest wykluczony¹³, a także należy stwierdzić, że skoro nie jest wyraźnie powiedziane, że wymagani są świadkowie, nie należy wprowadzać takiego wymogu przy interpretowaniu tej normy. Można dopuścić jako możliwą interpretację wskazującą na udział szafarza katolickiego przy takim małżeństwie mieszanym, bez udziału świadków, bo wtedy rzeczywiście nie jest zachowana forma kanoniczna. Wyraźnie zatem widać, że zastosowanie wyjątku od formy kanonicznej, jednak z zachowaniem przepisów jej dotyczących z kan. 1108 KPK/83, nie miałyby sensu. Potwierdza to zapis w KKKW, który uzależnia ważność małżeństwa od pobłogosławienia go przez kapłana niekatolickiego, pomimo niezachowania katolickiej formy kanonicznej, która w przypadku małżeństwa katolicko-prawosławnego zawieranego nawet nielegalnie w cerkwi wymagana jest jedynie do godziwości (kan. 834 § 2 KKKW). Podobnie przy małżeństwach zawieranych w formie nadzwyczajnej (także przez dwoje katolików wschodnich), w szczególnych okolicznościach (kan. 832 § 2 KKKW), może być poproszony kapłan akatolicki.

Te ostatnie formy zawarcia małżeństwa mieszanego mogą mieć dwa aspekty: tylko ważności, kiedy jest sprawowany sakrament bez zezwolenia ordynariusza miejsca strony katolickiej, lub ważności i godziwości, kiedy małżeństwo jest zawierane za zgodą kompetentnej władzy oraz z dyspensą od formy kanonicznej. Chociaż małżeństwo bez wymaganej przez prawo kanoniczne formy jego zawarcia zwykle wiąże się z brakiem przeprowadzenia badania kanonicznego nupturientów, to jednak – gdy zostało ono zawarte przy udziale kapłana – cieszy się domniemaniem ważności (kan. 1060 KPK/83) [Kędracka 2020, 161]. Należy podkreślić, że przyjmowanie sakramentów niegodziwie obciąża sumienie tych, którzy je przyjmują, a przez to ogranicza działanie łaski i przez to możliwość korzystania z owoców przyjętych sakramentów. Dlatego z pewnością istnieje moralny obowiązek

¹³ Prawodawca w kan. 844 KPK/83 wyraźnie używa określenia „szafarz niekatolicki”.

prośby o zezwolenie oraz dyspensę od formy kanonicznej, aby sakrament małżeństwa przyjąć w sposób godziwy.

4.2. Przestępstwo przyjęcia sakramentu w innym wyznaniu

Brak poszanowania przepisów prawa kanonicznego, to znaczy przyjęcie sakramentu małżeństwa niezgodnie z postanowieniami prawodawcy powszechnego, nawet jeśli ten uznaje jego ważność, ale określa je jako niegodziwe należy rozważyć nie tylko w porządku moralnym, które dotyczy sumienia, ale także w porządku prawnym. Chociaż te kwestie w prawie kanonicznym się ze sobą łączą, ponieważ od początków Kościoła grzech był traktowany jako nierozdzielny komponent przestępstwa [Burchard 2014, 44]. W myśl zasady: „przestępstwo jest zawsze grzechem, lecz nie każdy grzech stanowi przestępstwo” [Myrcha 1986, 46], należałoby zadać pytanie, czy ze względu na brak godziwości sakramentu, nie wypełniają się też znamiona przestępstwa w świetle prawa kanonicznego. Skoro prawodawca stwierdził, że małżeństwo mieszane „jest zabronione bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy” (kan. 1124 KPK/83). A w księdze VI, w tytule: *Przestępstwa przeciwko sakramentom*, prawodawca wprowadził ustawę: „winny zakazanego uczestnictwa w rzeczach świętych powinien być ukarany sprawiedliwą karą” (kan. 1381 KPK/83). W świetle tych przepisów należy zauważyć, że rozważana sytuacja może wypełniać znamiona tego przestępstwa, jeśli występują wszystkie elementy przestępstwa (kan. 1321 § 2 KPK/83). Nie można zatem tłumaczyć braku poszanowania dla postanowień prawa kanonicznego, nowym duchem ekumenizmu [Chiappetta 2012, 700], ponieważ prawodawca w wielu miejscach KPK/83 wskazał, iż bierze pod uwagę postanowienia Soboru Watykańskiego II, również w kierunku ekumenizmu (kan. 844 KPK/83), jednak sakrament małżeństwa nie jest objęty regulacjami *communicatio in sacris* [Jakubiak 2013, 130-31]. Dlatego takie postępowanie mogłoby zostać uznane za kanoniczne przestępstwo nie jako udzielanie sakramentów osobom, którym prawo tego zakazuje (kan. 1379 § 4 KPK/83)¹⁴, ale jako inicjatywy wykraczające poza *communicatio in sacris*, o której mowa w kan. 844 KPK/83 nie tylko w zakresie

¹⁴ Niektórzy autorzy wspominają o braku możliwości podjęcia tego zagadnienia jako przestępstwo w myśl ustawy zawartej w kan. 1379 § 4 KPK/83 [Pighin 2021, 383].

sakramentów w nim wspomnianych, szczególnie jeśli postępowanie to zakładałoby indyferentyzm religijny przeciwny prawu Bożemu¹⁵.

Instrukcja w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej z 1987 r. nie dostrzegала tego rodzaju postępowania w kategorii przestępstwa, ale bardziej w kategorii grzechu, a dokładniej „winy wobec własnego Kościoła”, ponieważ zezwala, aby tę sprawę – jeśli chodzi o sakrament małżeństwa katolika z osobą prawosławną – strona katolicka mogła rozwiązać na forum wewnętrznym podczas sakramentu pokuty i pojednania. Uprzednio jednak wymaga się, aby zostały złożone rękojmię *post factum* konieczne do wydania zezwolenia na małżeństwo mieszane¹⁶. *Dekret* o rozmowach kanonicznych w tej materii jest już bardziej precyzyjny stwierdzając, że jest to małżeństwo zawarte ważnie, ale niegodziwie, czyli nielegalnie (*Dekret*, nr 117). Dlatego istnieje „konieczność zweryfikowania, czy nie zostały naruszone zasady prawa Bożego oraz czy strona katolicka spełniła wszystkie warunki do ważnego zawarcia małżeństwa, zanim zostanie dopuszczona do Komunii eucharystycznej [...]” (tamże). Stąd w *Dekreście* przewidziana jest procedura, która ma służyć takiemu zbadaniu okoliczności zawarcia małżeństwa (tamże). Chociaż *Dekret* również nie wspomina o możliwości popełnienia przestępstwa, to jednak daje jeszcze większe podstawy, mówiąc o naruszeniu prawa Bożego lub kościelnego.

Te wymagania wskazują, że nie jest to kwestia tylko i wyłącznie dotycząca forum wewnętrznego, a przez to nie jest wykluczone, że możliwe jest również podjęcie decyzji, w przypadku zewnętrznego naruszenia prawa i jednocześnie ciężko poczytalnego (kan. 1321 § 2 KPK/83), przez ordynariusza miejsca do nałożenia sprawiedliwej kary, np. jakiejś pokuty

¹⁵ Jednak opracowanie wydane przez Dykasterię ds. Tekstów Prawnych daje wyjaśnienie dotyczące ustawy karnej o zabronionej *communicatio in sacris*, która nie wyklucza działania nupturienta katolickiego jako przestępstwa. Wszystkie działania niezgodne z przepisami kan. 844 KPK/83, a w konsekwencji dotyczy to także innych sakramentów poza wymienionymi w tymże kanonie. Dicastero per i testi legislativi, *Le sanzioni penali nella Chiesa. Sussidio applicativo del Libro VI del Codice di Diritto Canonico*, <https://www.delegumtextibus.va/content/dam/testilegislativi/TESTI%20NORMATIVI/Testi%20Norm%20CIC/Libro%20VI/LibroVISussidio/Sanzioni%20penali%20Sussidio.pdf> [dostęp: 13.11.2023], s. 141-42.

¹⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej* (14.03.1987), w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, s. 1356-362 [dalej: i.d.m.r.p.k.], IV, nr 8.

kanonicznej, ponieważ zawarcie sakramentu małżeństwa bez zezwolenia było formą publiczną, również taka pokuta mogłaby mieć publiczny charakter (kan. 1340 § 2 KPK/83). Mogłoby do tego dojść, gdyby strona katolicka postąpiła w ten sposób z wyraźnego braku poszanowania dla przepisów prawa kanonicznego, a nie z ignorancji lub z powodu chęci uniknięcia konfliktów ze stroną niekatolicką już na początku wspólnej drogi.

5. Niezbędne czynności przed wydaniem zezwolenia na małżeństwo mieszane

Zanim ordynariusz miejsca wyda zezwolenie na małżeństwo mieszane i ewentualnie udzieli dyspensy od formy kanonicznej, powinien upewnić się o oddaleniu lub zminimalizowaniu potencjalnego zagrożenia błędu indyferentyzmu religijnego, zagrożenia wierności względem własnego Kościoła czy wreszcie o braku rozbieżności w pojmowaniu sakramentu małżeństwa (tamże, nr 70), które również dotyczy kwestii dyscyplinarnych różnych w Kościele katolickim i Kościele prawosławnym. Ordynariusz miejsca, aby mógł właściwie ocenić konkretny przypadek przedstawiony przez proboszcza na prośbę narzeczonych, powinien przeanalizować wszystkie te okoliczności. Stąd też prawo kanoniczne przewiduje konkretne narzędzia do ich zweryfikowania, aby umożliwić ordynariuszowi miejsca podjęcie właściwej decyzji.

5.1. Konieczność przeprowadzenia rozmów kanoniczno-duszpasterskich

Prawodawca powszechny, kiedy dopuszcza odstępstwo od formy kanonicznej w przypadku małżeństwa mieszanego katolika z osobą prawosławną, podkreśla jednak warunek zawarty w klauzuli końcowej: „z zachowaniem innych wymogów prawa” (kan. 1127 KPK/83). Jak już zostało wspomniane wcześniej, niektórzy kanoniści upatrują w tej klauzuli odniesienia jednak do przepisów o świadkach lub o aktywnym uczestnictwie świętego szafarza, jednak stwierdzenie to należy odczytać w szerszym znaczeniu. Wspomniane tutaj „inne wymogi prawa” podkreślają, że tylko takie małżeństwo będzie ważnie zawarte, które spełnia wszystkie warunki co do ważności w świetle prawa kanonicznego, ponieważ prawo to stoi na straży zachowania katolickiej doktryny dotyczącej sakramentu małżeństwa, a nawet

prawa obowiązującego stronę prawosławną (*Dekret*, nr 71, 80)¹⁷. Dlatego należy przeprowadzić rozmowy kanoniczno-duszpasterskie z narzeczonymi przed zawarciem kanonicznego małżeństwa, aby upewnić się, że są spełnione wszystkie inne warunki do ważności sakramentu małżeństwa. Przeprowadzenie takich rozmów wyraźnie wymagane jest w *Dekrecie* Konferencji Episkopatu Polski, gdzie stwierdzono, iż sporządzony protokół rozmów kanoniczno-duszpasterskich, ze wszystkimi załącznikami – ze szczególnym uwzględnieniem rękopisów obu stron – należy przesłać do kurii (tamże, nr 83), ma to na celu możliwość zweryfikowania wszystkich wymogów prawa: brak przeszkód zrywających, uzasadnienie słusznej i rozumnej przyczyny małżeństwa mieszanego itd. O obowiązku przeprowadzenia rozmów w przypadku małżeństwa mieszanego, które ma się odbyć z dyspensą od formy kanonicznej, wyraźnie wspomina inny artykuł tego *Dekretu*: „przed udzieleniem dyspensy od formy kanonicznej proboszcz strony katolickiej winien przeprowadzić pełne badanie kanoniczne narzeczonych w zwyczajnej formie, a więc sporządzić protokół rozmów kanoniczno-duszpasterskich, stwierdzić stan wolny stron i integralność konsensu oraz uzyskać potrzebne zezwolenia i dyspensy, w tym zezwolenie na zawarcie małżeństwa mieszanego” (tamże, nr 91). Dekret wyraźnie wspomina o sytuacji, kiedy to małżeństwo mieszane katolika i osoby prawosławnej zostałoby zawarte bez zezwolenia i bez dyspensy od formy kanonicznej, chociaż ważne zawarte to jednak niegodziwie (nielegalnie). Taką sytuację opisano już w i.d.m.r.p.k., jest tam zapisane, że po fakcie należy uzupełnić w kancelarii parafialnej oświadczenia i przyrzeczenia stron, nie jest jednak nic wspomniane o protokole (IV, nr 8), który pomógłby w określeniu czy to małżeństwo jest rzeczywiście ważne zawarte, czyli zgodnie z wymogami prawa. W *Dekrecie* stwierdza się, że należy przeanalizować zachowanie nie tylko prawa Bożego, ale także przepisów wymaganych do ważności zawarcia małżeństwa mieszanego. Stąd *Dekret* wymaga przeprowadzenia szeregu działań po zawarciu małżeństwa, zanim strona katolicka zostanie dopuszczona do Komunii eucharystycznej (*Dekret*, nr 117).

¹⁷ Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii* (25.01.2005), „*Communicationes*” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC], art. 2-3.

5.2. Trudności, które można napotkać w ustaleniach stanu faktycznego podczas rozmów kanonicznych

W przeprowadzeniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich proboszcz strony katolickiej może napotkać na szereg trudności związanych z ustaleniem stanu faktycznego co do zdolności narzeczonych do zawarcia małżeństwa kanonicznego oraz ich intencji. Dlatego warto przeanalizować przynajmniej te, które uważane są za najczęściej występujące, a przez to omówione przez autorów dokumentów dotyczących małżeństw mieszanych.

5.2.1. Odmowa podpisania rękojmi przez stronę katolicką

Podczas przeprowadzenia rozmów kanoniczno-duszpasterskich może okazać się, że strona katolicka odmawia złożenia oświadczenia na piśmie, że jest gotowa odsunąć od siebie niebezpieczeństwo odejścia od wiary oraz przyrzeczenia o tym, że dołoży wszelkich starań, aby zostały ochrzczone i wychowane w Kościele katolickim wszystkie dzieci z tego małżeństwa. Gdyby nastąpiła taka sytuacja, duszpasterz jest zobowiązany do tego, aby stanowczo wyjaśnić, iż jest to nakaz wiary wynikający z prawa Bożego oraz wyjaśnić znaczenie treści zobowiązania (tamże, nr 83). Warto zauważyć, że jest to podkreślone w nauczaniu Soboru Watykańskiego II kiedy mowa o współdziale w czynnościach liturgicznych (*communicatio in sacris*), taki udział „szkodzący jedności Kościoła albo zawierający w sobie formalne przyłgnięcie do błędu lub też niebezpieczeństwo zbłądzenia w wierze, zgorzienia i indyferentyzmu, jest z prawa Bożego zabroniony” (OE 26). Duszpasterz powinien podkreślić, że strona katolicka jest zobowiązana postępować w zgodzie ze swoim sumieniem – właściwie uformowanym i respektującym prawo Boże – w odniesieniu do chrztu i katolickiego wychowania dzieci, jednak w poszanowaniu wolności religijnej i sumienia drugiego rodzica, w trosce o jedność i trwałość małżeństwa i zgodę w rodzinie. „Należy zwrócić uwagę stronie katolickiej, że niemożność fizyczna lub moralna zrealizowania zobowiązań nie pociąga za sobą odpowiedzialności moralnej (grzech) i karno-kanonicznej. Natomiast świadoma rezygnacja lub faktyczne zaniechanie, przy możliwości wypełnienia zobowiązań, rodzi odpowiedzialność moralną lub nawet karną” [Majer i Adamowicz 2021, 189]. Oprócz już poruszonych czynów mogących nosić znamiona przestępstwa należy dodać oddanie do chrztu lub wychowanie dzieci w religii niekatolickiej (kan. 1367 KPK/83). Jeżeli pomimo takiego wyjaśnienia strona katolicka nie wyraża

zgody na złożenie wymaganych rękojmi, należy przerwać starania o uzyskanie zezwolenia od ordynariusza miejsca na małżeństwo mieszane, ponieważ takie zobowiązania stawiane przez Kościół stronie katolickiej są świętym wymogiem wiary. Bez realizacji tego wymogu nie można udzielić zezwolenia, a przez to małżeństwo nie może być zawarte (*Dekret*, nr 83). Nawet gdyby było zawarte poza Kościołem katolickim, z pewnością będzie zawarte niegodziwie, jeśli nie zachodzą jakieś powody nieważności.

5.2.2. Odmowa strony niekatolickiej

Dekret Konferencji Episkopatu Polski nie analizuje sposobu postępowania w przypadku kiedy strona niekatolicka bardzo zdecydowanie nie chce uczestniczyć w rozmowach kanoniczno-duszpasterskich wobec proboszcza strony katolickiej. Dlatego należy posłużyć się kolejny raz zapisami z i.d.m.r.p.k., gdzie jest wspomniane, iż „duszpasterz przeprowadzi czynności związane z protokołem rozmów kanoniczno-duszpasterskich przed zawarciem małżeństwa przynajmniej ze stroną katolicką (jeśli strona niekatolicka nie wyraziła woli przybycia) [...]” (IV, nr 7, c). Należy jednak podkreślić, że brak woli przybycia stanowi duży problem w ocenie zagrożeń dla małżeństwa mieszane. Proboszcz powinien przedstawić w prośbie do ordynariusza miejsca wyjaśnienie strony katolickiej dlaczego druga strona nie wyraziła woli przeprowadzenia rozmowy kanonicznej. Z całą pewnością ordynariusz miejsca powinien przy wydaniu zezwolenia na takie małżeństwo wziąć pod uwagę taką postawę strony niekatolickiej oraz kierować się zasadą zachowania szczególnej ostrożności i rozwagi w trosce o dobro duchowe strony katolickiej.

W przypadku jednak kiedy strona niekatolicka uczestniczy w przedmażeńskich rozmowach kanonicznych, ale po poinformowaniu jej w odpowiednim czasie o zobowiązaniach strony katolickiej, niekatolik odmówił potwierdzenia takiego faktu swoim podpisem, to wtedy potrzebne jest wyjaśnienie duszpasterza o znaczeniu składanego oświadczenia, tzn. że, jeśli działa on w dobrej wierze, Kościół nie wymaga od niego zobowiązania niezgodnego z jego sumieniem, a jedynie przyjęcie do wiadomości jakie zobowiązania ma strona katolicka. Jeśli nadal sprzeciwia się podpisaniu takiego oświadczenia, może to zrobić duszpasterz, jeśli ma moralną pewność, że niekatolik ma świadomość do czego zobowiązuje się strona katolicka. Jednakże w prośbie o zezwolenie powinien ten fakt opisać (*Dekret*, nr 84), ponieważ ma to wielkie znaczenie w decyzji ordynariusza miejsca

co do oceny zagrożeń dla takiego małżeństwa oraz dla wiary strony katolickiej. Takie trudności pojawiające się na początku wspólnej drogi powinny być przedyskutowane przez obie strony, ponieważ może to stanowić poważne zagrożenie dla jedności małżeństwa i rodziny oraz chrześcijańskiego wychowania dzieci [tamże, 191].

5.2.3. Udowodnienie chrztu

Dekret Konferencji Episkopatu Polski zobowiązuje stronę niekatolicką do przedstawienia świadectwa chrztu. W rozważanej przez nas kwestii małżeństwa mieszanego między katolikiem a osobą prawosławną może pojawić się jednak problem natury praktycznej. A mianowicie strona niekatolicka może mieć trudność z przedstawieniem świadectwa chrztu z różnych powodów: niemożliwość udania się do miejsca chrztu, zniszczenie z powodu wojny ksiąg chrzcielnych, odmowa wydania takiego świadectwa przez parafię prawosławną itd. [Adamowicz 2014, 70]. W takiej sytuacji należy zastosować zasady udowodnienia chrztu, w pierwszej kolejności „wystarczy oświadczenie jednego świadka będącego poza wszelkim podejrzeniem albo przysięga samego ochrzczonego, jeżeli ten przyjmował chrzest będąc dorosłym” (kan. 876 KPK/83). Pozostaje rozważyć warunek, który prawodawca zawarł w tym kanonie, a mianowicie „jeżeli to nie przynosi nikomu szkody”. W kwestii małżeńskiej jednak pewność przyjętego chrztu jest nie tylko potrzebna dla zainteresowanego, ale także dla drugiej strony oraz ze względu na społeczny charakter tego sakramentu [Blanco 2004, 484], tzn. ze względu na „dobro publiczne” (kan. 1430 KPK/83)¹⁸. Należy uznać, że jest konieczne udowodnienie przyjętego chrztu przez dokument stwierdzający ten fakt. Taką interpretację wydaje się potwierdzać również *dekret* Konferencji Episkopatu Polski, chociaż w przypadku obu stron katolickich dopuszcza zwykle postępowanie zapisane w kan. 876 KPK/83, to jednak

¹⁸ „Ten święty związek, ze względu na dobro tak małżonków i potomstwa, jak i społeczeństwa, nie jest uzależniony od ludzkiego sądu. Sam bowiem Bóg jest twórcą małżeństwa obdarzonego różnymi dobrami i celami. Wszystko to ma ogromne znaczenie dla trwania rodzaju ludzkiego, dla rozwoju osobowego i wiecznego losu poszczególnych członków rodziny, dla godności, stałości, pokoju i pomyślności samej rodziny oraz całego społeczeństwa ludzkiego”. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (07.12.1965), AAS 58 (1966), p. 1025-115; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 526-606 [dalej: GS], nr 48.

wymaga w pierwszej kolejności konsultację z kurią diecezjalną w celu ustalenia dalszego postępowania, a zatem ocenę pozostawia się właściwej władzy kościelnej (*Dekret*, nr 22). Natomiast sytuacja jest nieco odmienna, jeśli chodzi o małżeństwo mieszane, ponieważ w tej materii autorzy *dekretu* stwierdzają: „w razie wątpliwości co do tego, czy fakt chrztu jest dostatecznie pewny lub jeśli zachodzi wątpliwość co do jego ważności, należy się zwrócić do ordynariusza miejsca. Jeśli wątpliwości nie da się wyjaśnić, wskazane jest, by obok zezwolenia na zawarcie małżeństwa mieszanego została udzielona *ad cautelam* dyspensa od przeszkody różnicy religii” (tamże, nr 78). Jeżeli zatem nie został wystawiony dokument przyjęcia chrztu, należałoby warunkowo udzielić dyspensy od różnicy religii. Brak takiej dyspensy w przypadku braku chrztu lub jego nieważności powodowałby również nieważność zawartego małżeństwa, a to pokazuje, że szkodę również poniosłaby strona katolicka, a niewykluczone również, że taki fakt mógłby budzić zamieszanie wśród wspólnoty wierzących.

5.2.4. Udowodnienie stanu wolnego

W konsekwencji braku przedstawienia metryki chrztu pojawia się również problem wykazania stanu wolnego. Warto jednak podkreślić, że nie zawsze stwierdzenie stanu wolnego przez duchownych innych wyznań, w tym również Kościołów wschodnich prawosławnych, jest stwierdzeniem z całą pewnością stanu wolnego w świetle prawa kanonicznego Kościoła katolickiego. „Nie można akceptować dokumentów wydawanych przez niekatolickie organy władzy duchownej stwierdzających stan wolny nupturienta (np. decyzji o uznaniu rozwodu cywilnego czy unieważnienia małżeństwa lub decyzji hierarchy prawosławnego o zezwoleniu na drugie lub trzecie małżeństwa)” (tamże, nr 79). Także świadectwo chrztu wydane przez Kościół prawosławny (nawet świeżej daty) nie potwierdza stanu wolnego. Dlatego należy w każdym przypadku posłużyć się zaprzysiężonym zeznaniem przynajmniej dwóch wiarygodnych świadków, którzy dobrze znają stronę niekatolicką przynajmniej od osiągnięcia przez nią pełnoletniości (tamże, nr 22). Jeśli strona prawosławna zawarła wcześniej jakiś związek małżeński w cerkwi lub z zachowaniem kanonicznej formy to należałoby przedstawić stwierdzenie nieważności tego małżeństwa w świetle prawa kanonicznego Kościoła katolickiego wydane w formie wyroku przez sąd kościelny (DC 3).

5.2.5. Przejście współmałżonka do Kościoła katolickiego

Dekret Konferencji Episkopatu Polski rozważa również możliwość, że strona niekatolicka może wyrazić gotowość przystąpienia do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim. Taki stan rzeczy usunąłby przeszkodę różnicy wyznania, ponieważ oddaliłby niebezpieczeństwa związane z tego rodzaju związkami, gdzie w małżeńskiej wspólnocie całego życia pojawiają się jednak różnice ze względu na wyznanie. Chociaż taka sytuacja pomogłaby uniknąć wielu niedogodności, jak również uprościłaby kwestię przygotowania dokumentacji do sakramentu małżeństwa, to jednak podczas rozmów kanoniczno-duszpasterskich nie można stawiać niekatolickiemu narzeczonemu takiego warunku. Jest to praktyczne zastosowanie zasady wolności religijnej podkreślonej przez ojców Soboru Watykańskiego II (DH 2). Jednakże gdyby taki zamiar został zadeklarowany przez stronę niekatolicką, to wtedy należy dokładnie zweryfikować go: „badając przyczyny i stopień dojrzałości takiej decyzji” (*Dekret*, nr 81).

W przypadku przejścia do Kościoła katolickiego stronie niekatolickiej zostaje określona przynależność do danego Kościoła *sui iuris* na zasadzie zgodności z tradycją Kościoła wschodniego, z którego przeszła (kan. 35 KKKW). Należy zatem zauważyć, że w przypadku takiego małżeństwa nie zachodzi różnica wyznania, ale może istnieć różnica obrządku¹⁹. Prawodawca powszechny zezwala jednak na to, aby na czas trwania małżeństwa strony mogły praktykować jedną tradycję obrzędową. Jednakże należy pamiętać, że KPK/83 zezwala na przejście do innego Kościoła *sui iuris* małżonkom obu płci (kan. 112 § 1, 2°), natomiast KKKW zezwala, aby do Kościoła *sui iuris* męża przeszła kobieta (kan. 33). Takie rozróżnienie ma na celu ochronę mniejszych pod względem liczby wiernych Kościołów *sui iuris*. Oba kodeksy zgodnie zezwalają na powrót do wcześniejszego Kościoła *sui iuris* po ustaniu małżeństwa.

¹⁹ „[...] osoba ochrzczona poza Kościołem katolickim, niezależnie od tego, kto przyjął od niej katolickie wyznanie wiary, osoba ta zachowuje odpowiedni obrządek wschodni (jeśli była dotąd niekatolikiem wschodnim) lub łański (jeśli dotąd była protestantem, anglikaninem, polskokatolikiem itd.)”. Rada Prawna Konferencji Episkopatu Polski, *Pro memoria dotyczące relacji duszpasterskich Kościoła łańskiego z katolikami Kościołów wschodnich* (04.10.2018), „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 71/2 (2018), s. 59-68.

5.2.6. Obowiązek zapisu i informacji o zawarciu małżeństwa

W przypadku zawierania małżeństwa mieszanego istnieje również obowiązek dokonania sporządzenia aktu małżeństwa w księdze zaślubionych. Prawodawca powszechny nie wprowadził w tej materii podziału na małżeństwa jednowyznaniowe oraz mieszane. Co prawda takie rozróżnienie mogłaby wprowadzić konferencja biskupów lub biskup diecezjalny, zgodnie z uprawnieniem danym przez prawodawcę powszechnego o określeniu sposobu dokonywania takiego zapisu w księdze (kan. 1121 § 1 KPK/83). Co więcej, istnieje również obowiązek poinformowania parafii chrztu o zawartym sakramencie małżeństwa. Nawet gdyby strona prawosławna nie dostarczyła świadectwa chrztu, nie zwalnia to jednak z wypełnienia obowiązku przesłania informacji o zmianie statusu kanonicznego danej osoby z Kościoła prawosławnego (kan. 1122 KPK/83).

Podobnie sytuacja ma się w przypadku, kiedy małżeństwo zostało zawarte z dyspensą od formy kanonicznej, to znaczy, że odbyło się w cerkwi prawosławnej lub innym dogodnym miejscu, a przez to duszpasterz, który sporządził protokół z rozmów kanoniczno-duszpasterskich nie miał możliwości zweryfikować czy związek małżeński został rzeczywiście zawarty. Dlatego to na stronie katolickiej ciąży prawny obowiązek powiadomienia o zawartym małżeństwie proboszcza i ordynariusza, przekazując również informację co do miejsca zawarcia małżeństwa oraz formy publicznej zastosowanej przy zawieraniu tego związku (kan. 1121 § 3 KPK/83). *Dekret Konferencji Episkopatu Polski* uszczegóławia ten zapis stwierdzając, że strona katolicka ma obowiązek powiadomienia proboszcza, a ten ma kontynuować przewidziane prawem procedury: dokonać adnotacji w księdze małżeństw oraz zatroszczyć się, aby została dokonana adnotacja o zawartym małżeństwie w księdze ochrzczonych strony katolickiej. Do sporządzenia aktu małżeństwa wystarczająca jest obecność strony katolickiej, jednakże dobrze jest, jeśli są obie strony. W takim przypadku powinny obie strony podpisać zapisany akt małżeństwa w księdze oraz powinien znaleźć się przy tym zapisie podpis proboszcza, który go dokonał. W przypadku nieobecności strony niekatolickiej, podpisuje się tylko strona katolicka i proboszcz. Akt małżeństwa powinien zostać zapisany na podstawie odpowiedniego dokumentu potwierdzającego zawarcie małżeństwa (np. świadectwa ślubu z cerkwi, dokumentu z urzędu stanu cywilnego itp.).

5.2.7. Próba przejścia strony katolickiej do Kościoła wschodniego prawosławnego

Dekret Konferencji Episkopatu Polski nie daje wskazówek duszpasterzowi, w przypadku gdyby strona katolicka – czy to w momencie zgłaszania faktu zawarcia małżeństwa z chrześcijaninem nie będącym w jedności z Kościołem katolickim czy też w innym momencie – przestawiła swoją decyzję o przejściu z Kościoła katolickiego do innego wyznania. Jednakże i.d.m.r.p.k. jest nadal dla duszpasterzy wskazówką aktualną jak postąpić w takiej sytuacji. To właśnie na duszpasterzu spoczywa „ścisły obowiązek sumienia podjąć wszystkie stosowne wysiłki (pouczenie, prośba, upomnienie)”, tak by strona katolicka odstąpiła od takiego zamiaru (IV, nr 9). Zrealizowanie tego zamiaru doprowadziłoby taką osobę do schizmy: „odmowy uznania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub utrzymywania wspólnoty z członkami Kościoła, uznającymi to zwierzchnictwo” (kan. 751 KPK/83). Takie zaś postępowanie jest nie tylko grzechem, ale także przestępstwem w świetle prawa kanonicznego zagrożonym ekskomuniką *latae sententiae* (kan. 1364 § 1 KPK/83).

Zakończenie

Małżeństwa mieszane w obecnych okolicznościach są coraz częstsze, ponieważ ludzie mają większą swobodę przemieszczania oraz wymagania zawodowe lub inne okoliczności wymuszają zmianę miejsca zamieszkania (wojna, migracja zarobkowa), a przez to powodują możliwość znalezienia się w innej kulturze, której częścią jest też inna religia lub wyznanie.

W przypadku małżeństwa mieszanego katolika z osobą prawosławną, chociaż w kwestiach doktrynalnych różnice są niewielkie, to jednak w dyscyplinie i sposobie praktykowania obrzędów różnice są znaczne. Również w momencie przygotowania do sakramentu małżeństwa strony powinny wypełnić wszystkie obowiązki przewidziane przez prawodawcę powszechnego lub przez uprawnionych prawodawców partykularnych.

Ze strony duszpasterza wymaga się, aby pomógł stronom dobrze przygotować się do sakramentu małżeństwa, upewnił się o wiedzy nupturientów co do katolickiej doktryny małżeństwa, a także zweryfikował ewentualne zagrożenia takiego małżeństwa mieszanego, aby móc przedstawić to wszystko ordynariuszowi miejsca celem udzielenia wymaganego zezwolenia.

Duszpasterz jest zatem tym, który ma za zadania pomóc nupturientom w przezwyciężeniu trudności zarówno prawnych, jak i duszpasterskich, które zauważono przy przygotowaniu do zawarcia małżeństwa mieszanego. Jak również tym, który przedstawia sprawę małżeństwa mieszanego ordynariuszowi miejsca, aby ocenił czy jest możliwe wydanie wymaganego prawem zezwolenia na taki związek.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz, Leszek. 2014. „Aspekt liturgiczno-prawny zawarcia małżeństwa katolików z prawosławnymi.” W *Kanoniczno-liturgiczne aspekty zawierania małżeństw mieszanych i im podobnych*, red. Urszula Nowicka, 69-81. Warszawa: Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum.
- Blanco, María. 2004. „Can. 876.” W *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. T. III/1, red. Ángel Marzoa, Ernest Caparros, Jorge Miras, i in., 484-85. Montréal-Chicago: Wilson & Lafleur.
- Burchard, Łukasz. 2014. „Kształtowanie się pojęcia przestępstwa w systemie prawa kanonicznego.” *Łódzkie Studia Teologiczne* 23, nr 2:39-65.
- Chiappetta, Luigi. 2012. *Il Codice di diritto canonico*. T. II. Bologna: Edizioni Dehonianne Bologna.
- Dzierżon, Ginter. 2020. *Dyspensa w kanonicznym porządku prawnym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Góralski, Wojciech. 2006. *Kościelne prawo małżeńskie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Hendriks, Jan. 2001. *Diritto matrimoniale. Commento ai canoni 1055-1165 del Codice di diritto canonico*. Milano: Ancora.
- Jakubiak, Tomasz. 2013. „Naprawienie zaistniałego stanu rzeczy po zawarciu małżeństwa przez stronę łańską ze stroną akatolicką obrządku wschodniego bez dyspensy od formy kanonicznej przy udziale świętego szafarza.” *Roczniki Nauk Prawnych* 13, nr 4:119-42.
- Kędracka, Malwina. 2020. „Legalizacja małżeństw zawartych w Cerkwi prawosławnej.” *Kościół i Prawo* 9, nr 2:159-74.
- Majer, Piotr, i Leszek Adamowicz. 2021. *Praktyczny komentarz do Dekretu ogólnego Konferencji Episkopatu Polski o przeprowadzeniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego z dnia 8 października 2019*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

- Mosconi, Marino. 2022. „Liber VI. De sanctionibus poenalis in Ecclesia.” W *Codice di Diritto Canonico Commentato*, red. Redazione di „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, 1067-152. Milano: Ancora.
- Myrcha, Marian. 1986. „Problem grzechu w karnym ustawodawstwie kanonicznym.” *Prawo Kanoniczne* 29, nr 1-2:43-80.
- Navarro-Valls, Rafael. 2004. „Can. 1127.” W *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. T. III/2, red. Ángel Marzoa, Ernest Caparros, Jorge Miras, i in., 1510-511. Montréal-Chicago: Wilson & Lafleur.
- Nowicka Urszula. 2007. *Szafarz sakramentu małżeństwa. Studium historyczno-prawne*. Wrocław: Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu.
- Peters, Eduardus (red.). 2005. *Incrementa in Progressu 1983 Codicis Iuris Canonici*. Montréal: Wilson & Lafleur.
- Pighin, Bruno F. 2021. *Il nuovo sistema penale della Chiesa*. Venezia: Marcianum Press.
- Plezia, Marian. 1998. *Słownik łacińsko-polski*. T. III. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.